

Rapport till FN:s kommitté för barnets rättigheter

Stiftelsen Allmänna Barnhuset

Stiftelsen Allmänna Barnhuset
Linnégatan 89 C
115 23 Stockholm

Org.nr: 802000-1072

Tel: +46 8 679 60 78
Email: info@allmannabarnhuset.se

www.allmannabarnhuset.se

Innehåll

Introduktion	3
Lista över författare.....	3
Metod.....	3
Huvudsakliga problemområden	3
Medborgerliga rättigheter och friheter.....	5
Rätten att uttrycka sin mening och att höras (art. 12).....	5
Våld mot barn.....	8
Övergrepp och vanvård, inklusive fysisk och psykisk rehabilitering och social återanpassning (art. 19 och 39).....	8
Hemförhållanden och alternativ placering	13
Barn åtskilda från föräldrar (art. 9)	13
Utbildning, fritid och kulturella aktiviteter.....	16
Rätt till utbildning, inklusive yrkesutbildning och vägledning (artikel 28) samt syftet med utbildning och utbildningens kvalitet (artikel 29).....	16

Introduktion

Följande rapport innehåller underlag sammanställt av Stiftelsen Allmänna Barnhuset till FN:s kommitté för barnets rättigheter (barnrättskommittén) gällande den lista över frågor som barnrättskommittén sammanställer inför den svenska regeringens rapport 2021.

Stiftelsen Allmänna Barnhuset är en statlig stiftelse som grundades 1633. Vi har i uppdrag att stödja forskning, metodutveckling och kunskapsspridning i syfte att stärka barn och ungdomar i socialt utsatta livssituationer.

Vårt arbete utgår från FN:s konvention om barnets rättigheter och fokuserar på att öka kompetensen hos beslutsfattare och professionella som möter barn. Vi ger bland annat anslag till barn- och ungdomsforskning, driver egna utvecklingsprojekt för att bidra till att barnkonventionen omsätts i praktiken, anordnar konferenser samt ger ut publikationer i aktuella frågor. Våra prioriterade målgrupper omfattar barn som utsätts för våld eller sexuella övergrepp, barn som är anhöriga, barn i samhällsvård, barn i kontakt med socialtjänsten och barn med föräldrar i separationer eller vårdnadstvister.

Lista över författare

Rapporten har sammanställts av anställda vid Stiftelsen Allmänna Barnhuset. Huvudsakligen av Emma Tengwall, Susanne Björk, Cecilia Sjölander och Bengt Söderström.

Metod

I vår rapportering har vi utgått ifrån Stiftelsen Allmänna Barnhusets reglemente, utvecklingsarbeten och forskning kopplat till våra verksamhetsområden. Stiftelsen Allmänna Barnhusets projektmedarbetare har utifrån erfarenhet, expertis och forskning inom det egna kunskapsområdet lyft särskilt prioriterade frågor och utmaningar samt brister. Stiftelsen Allmänna Barnhusets arbete bedrivs ur ett barnrättsperspektiv och vi har således lyft och problematiserat efterlevnaden av de rättigheter som berörs inom våra verksamhetsområden. I rapporten framhålls förslag på nationella riktlinjer och strategier samt åtgärder inom lagstiftningsområdet.

Huvudsakliga problemområden

Följande rapport kommer att beskriva hur vi bedömer att Sverige så här långt har förverkligat barnets rättigheter inom fyra områden. Rapportens upplägg bygger på barnrättskommitténs rekommendationer till Sverige, beskrivning av nuläget utifrån den senaste forskningen och våra erfarenheter från möten med yrkesverksamma och från barn själva.

Stiftelsen Allmänna Barnhuset har gjort en avgränsning i sin rapportering som bygger på de fyra prioriterade områdena i vår verksamhet. Följande områden kommer att beskrivas.

Barn i samhällets vård och deras rätt till utveckling, en god hälsa, information, delaktighet och en god utbildning. Barn som utsätts för våld och deras rätt till skydd, utveckling, information, delaktighet samt stöd och rehabilitering. Barn som anhöriga och deras rätt till utveckling, information, delaktighet, stöd och en god utbildning. Barn som lever med föräldrar som har eller ska separera eller befinner sig en vårdnadstvist och deras rätt till utveckling, information, delaktighet, skydd samt stöd och insatser. Utifrån forskning och möte med yrkesverksamma och barn själva kan vi konstatera att fler åtgärder krävs både nationellt, regionalt och kommunalt för att säkerställa barnets rättigheter utifrån ovanstående fyra områden.

1. Barn som blir omhändertagna och placerade i samhällets vård ska erbjudas bästa möjliga utveckling. Stiftelsen Allmänna Barnhuset kan konstatera att barnets rätt till information och delaktighet brister vid en placering samt under och efter en placering.

Barnets rätt till utveckling, en god hälsa samt en god utbildning skiljer sig åt beroende på var i landet ett barn blir placerat. För att säkerställa att alla barn i samhällets vård, oavsett vårdform, får samma rättigheter behövs en tydligare nationell styrning och satsning så att insatser och modeller som riktar sig till alla placerade barn fortsätter att utvecklas, implementeras och följas upp.

2. Sverige har antagit agenda 2030. Trots det saknar Sverige en tydlig nationell riktning och sammanhållen aktör kring våld mot barn. Stiftelsen Allmänna Barnhuset anser att Sverige behöver en nationell strategi samt nationell handlingsplan för arbetet mot våld mot barn. Sverige behöver systematiskt samla in nationella data kring våld mot barn vart femte år. Kompetensutveckling hos yrkesverksamma som möter barn måste i högre grad prioriteras för att öka upptäckten, för att öka barnets tillgång till stöd och behandling och för att erbjuda behandling på olika nivåer utifrån barnets behov. Vi kan konstatera att barn som utsätts för våld eller övergrepp inte får den rehabilitering och tillgång till lämplig vård som de har rätt till. Stiftelsen Allmänna Barnhuset kan konstatera att det krävs en nationell lagstiftning som gör det möjligt för samverkande myndigheter att dela och samla information.
3. Det är många barn som är anhöriga till en förälder eller en annan vuxen som de bor tillsammans med, och som kan ha ett missbruk, en psykisk sjukdom, en psykisk funktionsnedsättning eller en allvarlig sjukdom eller skada. Stiftelsen Allmänna Barnhuset kan konstatera att det finns brister inom socialtjänsten och hälso- och sjukvården att uppmärksamma dessa barn. För att stärka barn som anhöriga och deras rättigheter krävs en fortsatt transformering i socialtjänstlagen. Kompetensutveckling hos yrkesverksamma som möter barn måste i högre grad prioriteras för att öka upptäckt och öka barnets rätt till information, delaktighet och tillgång till stöd och insatser.
4. Principen om barnets bästa kring vårdnad, boende och umgänge följs för lite i praktiken. Stiftelsen Allmänna Barnhuset kan konstatera att barnets rätt till information och delaktighet inte är en prioriterad fråga vilket får till konsekvenser att barnet själv inte får tillgång till de stöd och insatser som de är i behov av. Stiftelsen Allmänna Barnhuset anser att det behövs metoder för att tidigt upptäcka och erbjuda insatser till både barn och föräldrar. Som ett led i arbetet för att tidigt upptäcka anser Stiftelsen Allmänna Barnhuset att lagstiftaren borde driva på och skapa förutsättningar för att utveckla och implementera metoden Doors och barn Doors i Sverige. Vidare anser Stiftelsen Allmänna Barnhuset att socialtjänstlagen behöver förtydligas och omformuleras kring syftet med samarbetsamtalen till att omfatta att barnets bästa ska vara avgörande.

Stiftelsen Allmänna Barnhuset kan konstatera att det krävs en förändring i lagstiftningen så att barn aldrig ska tvingas till umgänge med en förälder som mördat den andre föräldern samt att vårdnadshavare som mördat ett barns förälder alltid fråntas vårdnaden om barnet.

Medborgerliga rättigheter och friheter

Rätten att uttrycka sin mening och att höras (art. 12)

Rätten att söka, ta emot och förmedla information (art. 13)

Tillgång till information från olika källor och skydd mot material som är skadligt för barnets välbefinnande (art. 17)

I Barnrättskommitténs rekommendationer till Sverige skriver de att kommittén är bekymrad över att vissa barn inte känner att de har något inflytande i frågor som rör deras tillvaro.

Nedan följer beskrivningar av brister vad gäller att låta barn komma till tals gällande barn i samhällsvård, barn utsatta för våld och övergrepp och barn som anhöriga.

Barn i samhällsvård är en målgrupp som riskerar att fara illa både under och efter vården. En undersökning som Socialstyrelsen genomförde år 2012 visar att barn i samhällsvård vill ha mer information och få komma till tals i frågor som rör dem och deras dagliga omsorg. Barnen i studien uttrycker också att skola är tätt sammankopplat med eventuella sammanbrott i familjehem, vilket gör att förebyggande skolstödande insatser behöver prioriteras i syfte att motverka sammanbrott i familjehem.¹ Rapporten rättighetsbärare eller problembärare (2017) visar att en högre delaktighet hos barn i kontakt med socialtjänsten resulterar i att insatserna blir bättre anpassade utefter barnets behov.² På samma sätt behöver beslut om utformning av heldygnsvård präglas av barnets åsikter för att bättre matcha barnets behov och därigenom minska risken för sammanbrott.

Barnen i socialtjänstens utredningar är eller har ofta varit utsatta för någon form av våld. Föräldrarätten är stark i Sverige och riskerar att inskränka till exempel barnets rätt att komma till tals, barnets bästa och barnets rätt till insatser och rehabilitering. I en rapport som Stiftelsen Allmänna Barnhuset publicerade år 2017 *Rättighetsbärare eller problembärare*³ framkommer att en vanlig orsak till att barnens röster inte hörs - och i de fall de hörs tenderar att bortses från - är att föräldrar ges tolkningsföreträde i situationer av konkurrerande problembeskrivningar. En förutsättning för att kunna bedöma barnets bästa är att barnets röster blir hörda. Studien som rapporten bygger på visar på ett tydligt samband mellan barns delaktighet och väl anpassat stöd och insatser. Sedan 2010 har socialarbetare rätt att föra samtal med barnet under en barnavårdsutredning även om föräldrar inte gett sitt samtycke⁴ och sedan 2013 kan barn som fyllt 15 år och själva tackat ja till stödet, ta emot stöd inom öppenvården även om deras föräldrar motsätter sig insatsen⁵. Trots lagstöd och vetskap om att hög delaktighet korrelerar med väl anpassade insatser framkommer det i rapporten att graden av delaktighet succesivt sjunker under utredningens gång. Detta gör att när beslut om insats fattas bygger det i mycket liten grad på barnets problembeskrivning tillika önskemål. I studien framkommer det att våldet som barnet utsatts för av föräldern tenderar att omformuleras till att istället handla om att barnet behöver vägledning, struktur eller gränssättning. På så sätt nervärdas våldet mot barnet och försvinner ut ur utredningen.

Socialekreterarna som ansvarar för barnärenden vittnar i studien om att i fall där det förekommit våld mot barnet prioriteras samarbetet med föräldrarna ofta framför att höra barnen. Uppgifter om att socialekreterare inte vill stöta sig med föräldrarna framkommer och att man därav ibland väljer att förbise våldet. Socialekreterarna hänvisar till socialtjänstlagen som säger att föräldrarna måste samtycka till insatser för barn under femton år. Socialekreterarnas tenderar därför att prioritera en god relation med föräldrarna för att barnet inte ska riskera att bli helt utan stödinsatser. Att samtala med barnen blir därför inte prioritet eftersom det ligger i socialtjänstens intresse att bevilja insatser till barn i behov, vilket inte är möjligt utan att ha föräldrarna med sig i det fall barnet är under femton år.

¹ <https://www.socialstyrelsen.se/globalassets/sharepoint-dokument/artikelkatalog/ovrigt/2012-11-28.pdf>

² Heimer, M, Palme, J & Näsman, E (2017) Rättighetsbärare eller problembärare.

³ Heimer, M, Palme, J & Näsman, E (2017) Rättighetsbärare eller problembärare.

⁴ Prop 2009/10: 192

⁵ Prop 2012/13:10

De flesta barn som utsatts för våld eller övergrepp berättar för någon, men sällan för vuxna professionella. Vi behöver fråga, inte bara för att upptäcka och skydda utan också för att ge barn i utsatta situationer en chans att prata med någon. Barn som är utsatta eller i risk, och deras familjer, bör få chans till upplysning kring hälsorisker vid våld och övergrepp och information om var stöd och rehabilitering finns att få. Socialstyrelsens vägledning rekommenderar utbildning för personal, men inte obligatoriska frågor till alla barn.⁶ Elevhälsovården har hälsosamtal med alla elever, men där ingår varken information om hälsorisker med eller frågor om våldsutsatthet. I försök med obligatoriska frågor om våld har barn och föräldrar genomgående varit positiva, men personal har haft svårt att genomföra det som rutin. Att frågor om våld och övergrepp ställs tillsammans med andra frågor som barn får om hälsa, mående och levnadsvanor har en upplysande och förebyggande effekt. Om frågor om våld däremot inte finns med vid hälsoundersökningar, bedömning av psykisk ohälsa eller annan social utredning kan det uppfattas som att våld är mindre vanligt eller skadligt än vad det är.

I den svenska hälso- och sjukvårdslagen uttrycks att personal ska uppmärksamma barn som är anhöriga. För att stödja implementeringen av bestämmelsen i hälso- och sjukvårdslagen, men också bidra till att fler personalgrupper inom kommunal verksamhet och idéburen sektor uppmärksammar målgruppen, startade Stiftelsen Allmänna Barnhuset år 2011 utvecklingsarbetet BRA - Barns Rätt som Anhöriga.⁷ Syftet var att sprida kunskap om de rättigheter barn har när de är anhöriga och att ge vägledning i hur personal kan gå tillväga för att uppmärksamma anhöriga barns behov av information, råd och stöd. Barnet får genom BRA-samtal, en modell för att samtala med barn som anhöriga, en chans att uttrycka sina åsikter och behov. På så sätt kan barnen få information, göras delaktiga i sina egna liv och på ett lättare sätt påverka beslut som rör dem.

Det är många barn som är anhöriga till en förälder eller annan vuxen som dom bor tillsammans med, och som kan ha ett missbruk, en psykisk sjukdom, en psykisk funktionsnedsättning eller en allvarlig fysisk sjukdom eller skada. Det gäller också barn vars förälder dör. Andelen barn som anhöriga summerades i en rikstäckande studie⁸ som presenterades 2013:

- 8 % har minst en förälder som vårdats på grund av psykisk sjukdom och/eller missbruk.
- 17% har en förälder som missbrukar, om man inkluderar de som vårdats i öppen vård pga missbruk eller har dömts för rattfylleri eller narkotikabrott.
- 13 % har en förälder som hade en så svår somatisk sjukdom att den vårdats minst en vecka på sjukhus
- 3,4 % hade en förälder som hastigt avlidit.

När barn inte får information eller inte förstår det som sker - kan barn oro sig mer än vuxna. Barn och unga kan lägga skuld på sig själva och tro att det som händer är deras fel - att det inte hade hänt om de bara betett sig på ett annat sätt. När vuxna i familjen inte orkar ta hand om allt i vardagen är det vanligt att barn och unga tar på sig ansvar och själva tar hand om både föräldrar och syskon. Familjen kan drabbas av så dålig ekonomi att barn inte ber om pengar till fritidsintressen, kläder eller mat. Skolresultaten kan drabbas när barn oroar sig för sin förälder, inte ber om hjälp med läxor eller stannar hemma från skolan för att hjälpa dom vuxna. Barn och unga som är anhöriga riskerar inte bara att påverkas negativt under sin barndom utan också senare i livet, när de själva är vuxna. Forskning visar att negativa konsekvenser går att förebygga genom att minska riskfaktorer och öka skyddsfaktorer. Som till exempel att ge barn information och svar på sina frågor, en möjlighet att få prata om sin oro och sina upplevelser, stöd i skolarbetet samt att föräldrarna får den hjälp och det stöd de behöver. I socialtjänstlagstiftningen nämns inte målgruppen barn som anhöriga, vilket är en brist inom lagstiftningsområdet. Socialtjänsten är en yrkesgrupp som mycket ofta kommer i kontakt med barn som är anhöriga eller omsorgsgivare. Ett tillägg i socialtjänstlagstiftningen skulle stärka anhöriga barns möjlighet att komma till tals och få sina rättigheter tillgodosedda.

⁶ Socialstyrelsen (2014) Att vilja se, vilja veta och att våga fråga.

⁷ Stiftelsen Allmänna Barnhuset. (2019). Barns rätt som anhöriga – en antologi om att göra barn delaktiga.

⁸ Hjern, A & Manhica, H.A. *Nåa Barn som anhöriga 2013:1*.

Stiftelsen Allmänna Barnhuset anser att:

Det behövs ytterligare transformering av befintlig nationell lagstiftning samtidigt som nationella riktlinjer och rutiner behöver fastställas för att barn ska komma till tals när de är i kontakt med socialtjänsten, rättsväsendet och hälso- och sjukvården.

Obligatoriska frågor om våldsutsatthet bör ställas på rutin av socialtjänsten och elevhälsa under de hälsokontroller som genomförs regelbundet inom skolan samt inom barn- och mödrahälsovård.

Socialtjänstlagstiftningen behöver utökas på så sätt att insatser kan erbjudas barn under femton år utan föräldrarnas samtycke. Yngre barn har lika stor rätt till behovsanpassat stöd och hjälp som äldre barn.

Det är en brist att barn som anhöriga inte nämns i socialtjänstlagstiftningen som en målgrupp. Ett tillägg i socialtjänstlagstiftningen skulle stärka anhöriga barns möjlighet att komma till tals och få sina rättigheter tillgodosedda.

Kommuner och regioner måste ta ansvar för att genomföra artikel 12 och 13 i praktiken och möta upp alla barns behov av rätten till information och rätten att komma till tals i frågor som rör dem.

Våld mot barn

Övergrepp och vanvård, inklusive fysisk och psykisk rehabilitering och social återanpassning (art. 19 och 39)

Skydd mot diskriminering (art. 2)

Barnets bästa (art. 3)

Rätt till liv och utveckling (art. 6)

Respekt för barnets åsikter (art. 12)

I sina rekommendationer till Sverige 2015 rekommenderar Barnrättskommittén Sverige att förbättra sitt arbete med att systematiskt samla in data angående alla barn, och speciellt barn med funktionsnedsättningar, våldsutsatta barn mellan 15 och 18 år och barn som utsatts för sexuell exploatering.⁹ Barnrättskommittén konstaterar att barn som utsatts för våld eller övergrepp ofta har svårt att få den rehabilitering och den psykiska hälsovård de har rätt till. De rekommenderar att regeringen ser till att barn som utsatts för våld och övergrepp har tillgång till lämplig vård¹⁰.

Barnrättskommittén lyfter fram FN-studien om våld mot barn och rekommenderar särskilt Sverige att bland annat prioritera förebyggande åtgärder. Barnrättskommittén rekommenderar att Sverige fortsätter och stärker åtgärderna för att ge adekvat stöd till alla barn som utsätts för våld genom bland annat åtgärder för tidig upptäckt, föräldraprogram för föräldrar som riskerar att utsätta barn för våld, samt rådgivning och stöd till alla drabbade barn så att de kan rehabiliteras och återintegreras.¹¹

Nationella kartläggningar som genomförts av Stiftelsen Allmänna Barnhuset i flera omgångar¹² med stöd av regeringsmedel tyder på att fysisk misshandel mot barn i Sverige har minskat över tid. Minskningen har dock avtagit sedan 2011 och den allvarliga fysiska misshandeln har sedan dess inte minskat. Antalet polisanmälda fall av fysisk misshandel av barn har kontinuerligt ökat under de senaste decennierna. År 1982 var omkring 1 000 fall av våld mot barn anmälda till polisen och 2019 anmäldes omkring 25 200 misshandelsbrott mot barn i åldern 0—17 år. Barnmisshandel kommer vanligtvis till myndigheternas kännedom i samband med att barn berättat, visat symtom eller haft skador till följd av misshandel eller att någon bevittnat misshandeln.¹³

I en rapport som Socialstyrelsen släppte december 2019¹⁴ framkommer att det under 2018 inkom cirka 331 000 anmälningar om barn som far illa eller misstänks fara illa till landets socialtjänster. Dessa anmälningar omfattade cirka 180 000 unika barn. Rapporten visar även att det är vanligare att anmälningsorsaken är relaterad till föräldrars eller vårdnadshavares problematik (39 procent) än till barnet självt (33 procent). Var femte anmälan är dessutom kopplad till våld i nära relation, mot vuxna eller barn. Av dessa anmälningar ledde 38 procent till en utredning. Socialstyrelsens rapport visar även att det är stora skillnader mellan kommunerna gällande hur många andelar av anmälningarna som ledde till utredning.

När det kommer in en anmälan om våld mot barn ska det, enligt Socialstyrelsens föreskrifter, påbörjas en utredning utan dröjsmål.¹⁵ Stiftelsen Allmänna Barnhuset har genom kontakter med socialsekreterare uppfattat att de ökade antalen anmälningar sätter hård press på en redan belastad yrkesgrupp. Den generella bilden är att det är bra att våld anmäls och utreds. Fler anmälningar behöver inte vara likställt med att fler utsätts för våld. Att antalet anmälningar ökar är troligen ett resultat av många års arbete med att informera om våldets konsekvenser och att anmälningsplikten skärpts för flera yrkesgrupper. Det ökade antalet anmälningar är inte enbart negativt men måste mötas med tillräckligt tilltagna resurser både gällande budget, insatser och personal. I dagsläget är många socialkontor i landet överbelastade vilket i sin

⁹ CRC/C/SWE/CO/5. Punkt 28(d) och 29(a)

¹⁰ CRC/C/SWE/CO/5/punkt 27

¹¹ Committee on the rights of the child. Concluding observations: Sweden. (2009).

¹² Bland annat Kroppslig bestraffning och annan kränkande behandling av barn i Sverige 2011 och Våld mot barn 2016 – En nationell kartläggning

¹³ Socialstyrelsen 2019

¹⁴ Socialstyrelsen. 2019. Anmälningar om barn som far illa eller misstänks fara illa – nationell kartläggning 2018

¹⁵ Socialstyrelsen. 2019. Anmälningar om barn som far illa eller misstänks fara illa - nationell kartläggning 2018

tur riskerar att leda till att barn som far illa inte får den hjälp och det stöd de har rätt till enligt barnkonventionen. Viktigt är även att arbetet med att informera om våldets konsekvenser och anmälningsplikten inte avstannar för trots att antalet anmälningar ökat är mörkertalet troligen fortsatt stort.

I rapporten *Våld mot barn 2016 - en nationell kartläggning* svarade 4 741 elever på frågor om utsatthet för olika former av våld under hela uppväxten. Stiftelsen Allmänna Barnhuset har valt tillvägagångssättet att låta barn och unga själva svara på frågor anonymt. Det ger våldsutsatta barn, även de som inte kommit i kontakt med myndigheter, en möjlighet att komma till tals. Svaren ger en mer rättvisande bild av läget än vad antalet anmälningar gör. Man kan därmed börja ana vidden av det våld som barn utsätts för. När vi räknar in alla de former av barnmisshandel som vi frågar om i undersökningen – fysiskt våld, psykiskt våld, försummelse, upplevt våld mellan vuxna i familjen och sexuella övergrepp – har totalt 44 procent utsatts för någon typ av barnmisshandel någon gång under livet.

Enligt studien är det vanligt att barnmisshandeln sker inom familjen. 36 procent av eleverna har utsatts för någon typ av misshandel av föräldrar, styvföräldrar eller familjehemsföräldrar under uppväxten. Då räknar vi in fysiskt våld, psykiskt våld, försummelse, att uppleva våld mot en förälder och sexuella övergrepp.¹⁶

Stiftelsen Allmänna Barnhuset har genomfört ett projekt, delvis finansierat av regeringsmedel, som bestod i att kartlägga vilket typ av stöd och behandling som erbjuds våldsutsatta barn runt om i Sverige.¹⁷ I projektet Stöd och behandling för barn som utsatts för våld eller sexuella övergrepp, framkom att det ser olika ut i olika kommuner. Vilket stöd barn och föräldrar kan få när det framkommit att våld förekommit, beror på var i landet familjen bor. På vissa håll får alla vänta tills utredningarna är klara. Ofta har då fokus förskjutits från oro för våldet, till frågor om bevis och misstro. På andra håll erbjuds krisstöd direkt efter barnförhöret, både till föräldrar och barn, med fokus på att hjälpa alla inblandade att hantera den kris det innebär att våldet avslöjats och att myndigheter ska utreda familjen. Om barnet ska vara kvar i familjen erbjuder många också våldsförebyggande behandling för barn och föräldrar, ibland parallellt med pågående utredning.¹⁸

Stiftelsen Allmänna Barnhuset har under 2017 publicerat en beskrivning av arbetsmodellen *Efter Barnförhöret*¹⁹. Bakgrunden är att barn som hörts av polisen på grund av misstänkt barnmisshandel i hemmet inte får det stöd och den information de har rätt till i samband med förhör. Idag lämnas många barn i Sverige helt ensamma efter ett polisförhör. Det händer att barn lämnas på förskola eller skola efter polisförhöret och sedan ensamma möter föräldrarna. I arbetsmodellen *Efter barnförhöret* erbjuder socialtjänsten hembesök samma dag som barnet hörts av polisen. Vilket innebär att barn får information om rätten att skyddas mot våld och föräldrar får information om hur negativt våld mot barn är och om alternativa uppfostringsmetoder. Föräldrar och barn får även information om möjligheten till stöd och behandling och kan vid behov slussas vidare till lämpliga stöd- eller behandlingsinsatser. På så sätt får barn komma till tals och ges utrymme att beskriva sin upplevelse av situationen, ställa frågor och säga sin mening.

Vid behandling av våldsutsatta barn behövs förebyggande arbete och behandling på olika nivåer. Det innebär att en så kallad insatstrappa behöver utformas. Det har tidigare gjorts för barn som bevittnat våld mot en förälder.

Promotion är en första nivå som handlar om att främja ett gott föräldraskap i alla familjer. Prevention handlar om att förebygga att barn utsätts för misshandel i hemmet. Sekundär prevention handlar om insatser som erbjuds alla barn som utsatts för misshandel. Behandling erbjuds barn som utvecklat egen problematik till följd av misshandeln.

Vi har identifierat flera områden som kräver ett fortsatt utvecklingsarbete: Obligatoriska frågor om våld och övergrepp. Krisstöd och stöd parallellt med utredning. Samverkan kring och metoder för våldsutsatta

¹⁶ Stiftelsen Allmänna Barnhuset. Våld mot barn 2016 - en nationell kartläggning.

¹⁷ Stiftelsen Allmänna Barnhuset. 2019. Stöd och behandling för barn som utsatts för våld och sexuella övergrepp Projekt rapport och förslag till en modell.

¹⁸ Stiftelsen Allmänna Barnhuset. 2019. Stöd och behandling för barn som utsatts för våld och sexuella övergrepp Projekt rapport och förslag till en modell.

¹⁹ Elfström, H., Landberg, Å. & Olofsson, G. 2017 Efter barnförhöret – en modell för att ge stöd och information till barn och föräldrar efter misstänkt barnmisshandel

barn med funktionshinder. Ökad kunskap om och metoder för barn som utsatts för psykisk misshandel, försummelse, hedersrelaterat våld eller våld under krig, flykt och migration samt multiutsatta barn som utsatts för många typer av barnmisshandel. Dokumentationsunderlag som ger överblick över vilka insatser våldsutsatta barn får och som möjliggör undersökning av hur stödet fungerar för flickor respektive pojkar, barn med kronisk sjukdom eller funktionsnedsättning, barn med annan etnisk bakgrund än svensk eller barn inom HBTQ-gruppen.

I Sverige erbjuds sällan någon specialiserad form av behandling för barn som blivit fysiskt misshandlade och traumatiserade inom familjen och de flesta av dem lever kvar i sin familj. Forskningen är begränsad vad det gäller effektiva metoder för intervention att stoppa våldet i familjerna, trots att det är väl dokumenterat att fysisk misshandel har långtgående negativa effekter för barn. Mot bakgrund av detta har Stiftelsen Allmänna Barnhuset sedan 2006 i samarbete med forskare prövat en behandlingsmodell för familjer där det förekom barnmisshandel. Modellen Combined Parent-Child Cognitive Behavioral Therapy (CPC-CBT) har utarbetats av Melissa Runyon vid Cares Institute, New Jersey, USA, och prövats i USA med lovande resultat. I Sverige kallas behandlingsmodellen för KIBB – Kognitiv Integrerad Behandling vid Barnmisshandel. En pilotstudie genomfördes åren 2010 – 2011 med lovande resultat även i Sverige. Målen med satsningen på KIBB är att föräldrar som utsätter sina barn för fysisk misshandel upphör med våldet.²⁰

Under 2012 erhöll Barnhuset medel hos Folkhälsomyndigheten för att ²¹genomföra en större forskningsstudie. Syftet var att undersöka om KIBB, som pilotstudien visade, var en verksam behandling för föräldrar och barn och om barn efter avslutad behandling rapporterar minskad kroppslig bestraffning och förbättrade föräldrastategier. Våren 2019 publicerades resultaten i en doktorsavhandling.²² I KIBB fokuserades på barnets berättelse och våldets konsekvenser. Behandlingen ledde till att våldet minskade och relationen mellan barn och förälder förbättrades. Barnens traumasymtom minskade eller försvann helt. Effekterna bestod även ett halvår efter behandlingen. Intervjustudier visar att barnen uppskattat behandlingen som kan sägas ha utgjort en vändpunkt för barnen från ett liv i rädsla för våld till att kunna leva utan rädsla.

För att öka barns tillgång till stöd och behandling föreslår Stiftelsen Allmänna Barnhuset en modell som kan tillämpas redan idag i alla Sveriges regioner.²³ Den utgår från Barnhuset, den myndighetssamverkan kring brottsutsatta barn som de flesta kommuner redan ingår i. I modellen får Barnhuset ansvar att arbeta för att alla barn som utsatts för våld eller övergrepp får tillgång till det stöd och den behandling det har rätt till. Resurser för information, stöd och behandling för alla kategorier av våldsutsatta barn, deras anhöriga och andra viktiga vuxna koncentreras och samordnas där. Andra verksamheter bistås med konsultation och rådgivning. Barnhuset fungerar som kunskapscentrum i regionen genom information och kunskapspridning om våld mot barn. Barnhuset har inte rätt att begära in uppgifter från de anslutna myndigheterna och får inte heller föra register över de barn som passerat. Befintlig lagstiftning förhindrar gemensam statistikföring och försvårar därmed uppföljning och planering av verksamheten i Barnhuset. Det krävs en lagändring som gör det möjligt för samverkande parter att dela information under hela utredningen, att föra gemensam statistik och en logg för vilka insatser som ges varje enskilt barn på Barnhuset. Det saknas nationell styrning som slår fast att barn som misstänks vara utsatta för brott ska utredas i en barnvänlig miljö där berörda myndigheter samlas och samverkar under ett tak. Det är angeläget att en sådan styrning tillkommer så att alla barn i landet har tillgång till ett Barnhuset vid behov.

Det är välkänt att barn och ungdomar med funktionsnedsättning löper ökad risk att utsättas för våld, en överrisk som kan uppskattas vara 1.7-2.1 gånger större när man tagit hänsyn till andra bakgrundsfaktorer. Det gäller våld i hemmet, våld från jämnåriga, sexuella övergrepp, tvångssterilisering, tvångsaborter och våld som sker under behandlingsinsatser och på institutioner. Stiftelsen Allmänna Barnhuset

Cecilia Kjellgren, Carl Göran Svedin & Doris Nilsson. 2013. Child Physical Abuse—Experiences of Combined Treatment for Children and their Parents: A Pilot Study. *Child care in practice*.

²⁰ Vol. 19, No. 3, July 2013, pp. 275-290. Published online: 20 Jun 2013.

²¹ i samarbete med forskare Johanna Thulin vid Linnéuniversitet

²² Thulin, J. (2019) Putting words to child physical abuse: Possible consequences, the process of disclosure, and effects of treatment. From children's perspectives.

²³ Stiftelsen Allmänna Barnhuset. (2019). Det fjärde rummet – en modell för behandling av barn som utsatts för våld eller övergrepp. Stiftelsen Allmänna Barnhuset.

uppmärksammade 2016 att någon samlad svensk forskningsbaserad kunskap om våld och kränkningar av barn med funktionsnedsättningar saknades. Stiftelsen Allmänna Barnhuset genomförde med stöd av regeringsmedel studien *En systematisk kunskapsställning om utsattheten för våld och kränkningar mot flickor och pojkar med funktionsnedsättning*. Studien visade att det endast finns ett fåtal svenska förekomststudier som belyst i vilken utsträckning barn med funktionsnedsättning utsätts för fysisk misshandel.²⁴ Istället har samtliga studier fokuserat på aga och misshandel i hemmet, utövat av en förälder eller någon som vid tillfället haft ett föräldraansvar.

Studien visar på stora brister då det gäller olika personalkategoriernas kunskap och kompetensutveckling då det gäller såväl våld mot barn i alla dess former, barn med funktionsnedsättningar och inte minst kunskapen om den överrisk som barn med funktionsnedsättningar löper att utsättas för våld. Vi ser tydliga brister då det gäller forskning om våld mot barn med funktionsnedsättning. Bristerna gäller såväl omfattningen av, som inriktningen på forskningen. De flesta studier har inte fokuserat på utsattheten för olika typer av våld som barn med funktionsnedsättningar kan utsättas för, utan kronisk sjukdom och funktionsnedsättning har kommit med som en av många bakgrundsfaktorer när man studerat hälsa, hälsobeteenden, social och skolanpassning bland barn i Sverige. De områden som på detta sätt är bäst täckta är mobbning och fysisk barnmisshandel medan få studier finns gällande barn som bevittnar våld eller utsatthet för sexuella övergrepp i olika former. Ett fåtal studier är inriktade på specifika funktionsnedsättningar. Det saknas en övergripande nationell studie som vänder sig till och samtidigt omfattar flera olika funktionsnedsättningar, deras svårighetsgrad samt i vilka miljöer de förekommer.

Stiftelsen Allmänna Barnhuset anser att:

Det behövs en nationell strategi och därefter en nationell handlingsplan för att motverka våld och övergrepp mot barn.

För att möta barns behov och öka upptäckten av barn som är utsatta för våld och övergrepp måste kompetensutveckling prioriteras för yrkesverksamma som möter barn. Det ökade antalet anmälningar måste mötas med tillräckligt tilltagna resurser både gällande budget, insatser och personal. Viktigt är att arbetet med att informera om våldets konsekvenser och anmälningsplikten inte avstannar.

Kontinuerliga nationella studier behöver genomföras vart femte år gällande våld mot barn, sexuella övergrepp mot barn samt föräldrars uppfostringsmetoder. Det saknas statistik gällande våld mot barn med funktionsnedsättningar. Staten bör ansvara för att säkerställa att barn med funktionsnedsättningar blir synliga i statistiken särskilt gällande våld och övergrepp.

Det behövs en nationell styrning och samordning av Barnahus som slår fast att varje barn som misstänks vara utsatt för brott ska ha tillgång till ett Barnahus vid behov.

Det krävs en lagändring som gör det möjligt för samverkande parter att dela information under hela utredningen, för att möjliggöra gemensam statistik och en barnahuslogg för varje enskilt barn i Barnahus.

Våldsutsatta barns tillgång till stöd och behandling behöver förbättras genom ökad koncentration och samordning av utbudet av insatser. Barnahus föreslås få en central roll i det arbetet.

²⁴ Svedin, C-G, Jonsson, L, Landberg, Å. (2016) Om barn med funktionsnedsättning i Sverige och deras utsatthet för våld och kränkningar.

Vid behandling av våldsutsatta barn behövs förebyggande arbete och behandling på olika nivåer. Det innebär att en så kallad insatstrappa behöver utformas.

Till hjälp vid bedömningen av fortsatta behandlingsbehov bör flera typer av instrument finnas tillgängliga som stöd för att kartlägga traumatiska händelser, posttraumatiska symtom samt riskbeteenden och skyddsfaktorer.

Barn som utsatts för våld i familjen behöver särskilt uppmärksammas. Arbetsmodellen Efter barnförhöret kan rubriceras som sekundär prevention, så till vida att den erbjuds samtliga barn som identifieras, men den behöver kompletteras med behandlingsinsatser för barn som utvecklats till exempel posttraumatiskt stressyndrom eller där andra behandlingsbehov upptäcks under kontakten.

Det behöver också finnas tillgång till behandlingsinsatser för tillkommande problem, till exempel upplevt våld mellan föräldrarna, sexuella övergrepp, hedersförtryck eller upplevelser av krig, flykt och migration, samt anpassad metodik för särskilda förutsättningar som till exempel missbruk och funktionshinder.

Hemförhållanden och alternativ placering

Barn åtskilda från föräldrar (art. 9)

Barnets bästa (art. 3)

Respekt för barnets åsikter (art. 12)

Regelbunden översyn av placering (art.25)

Barnrättskommittén noterar ändringarna i föräldrabalkens bestämmelser om vårdnad, boende och umgänge men är bekymrad över att principen om barnets bästa i praktiken inte följs i tillräcklig utsträckning²⁵. Både forskning och praktik har uppmärksammat att nuvarande arbetsmetoder och handlägningsprocesser inte är anpassade eller tillräckligt effektiva för att möta problematiken och få till hållbara lösningar med barnets bästa i fokus. Forskning visar att föräldrar som tvistar om vårdnad, boende eller umgänge ofta har en svår problematik och att barnen ofta befinner sig i en mycket utsatt situation. Den livsviktiga leken och skolarbetet blir lidande och kamratrelationerna påverkas.²⁶

Under 2014-2017 drev Stiftelsen Allmänna Barnhuset ett utvecklingsprojekt, Samverkansteam, som delvis finansierats av regeringsmedel, i syfte att uppmärksamma barn till föräldrar i vårdnadstvist eller konflikt som riskerar att fara illa. Utgångspunkt för försöksverksamheten var vetskapen om att barn inte får sina rättigheter tillgodosedda i tillräcklig omfattning, att familjer som har konflikter i samband med separation kan vara i behov av samordnat stöd från flera instanser, inte enbart hjälp att samarbeta samt att samhällets resurser behöver användas mer effektivt. Målet var att komma in tidigt och att utveckla bättre anpassade arbetsmodeller som involverade både föräldrar och barn med syftet att uppnå en trygg relation mellan barn och föräldrar och att stärka barnets rätt till delaktighet.

Detta gjordes genom det evidensbaserade frågeformuläret Doors, som är ett exempel på hur man med hjälp av tidig upptäckt kan motverka att konflikter om boende och umgänge eskalerar. Genom frågeformuläret upptäcktes psykisk ohälsa hos både barn och föräldrar och uppgifter om våld framkom. Bättre anpassat stöd och insatser kunde därigenom sättas in i tid. I slutrapporten (Slutrapport, samverkansteam 2018) framgick att barnets situation och delaktighet behöver uppmärksammas mer och att barnet inte i tillräcklig omfattning får tillgång till stöd och hjälp.²⁷

Enligt en studie som genomförts av Stiftelsen Allmänna Barnhuset uppgav 11 procent av elever i åk 9 och 2 på gymnasiet att deras föräldrar varit oeniga om var barnet skulle bo eller hur mycket barnet ska träffa den andra föräldern. Bland de elever som rapporterade att föräldrarna varit oeniga om boende eller umgänge vid enstaka tillfällen hade 71 procent varit utsatta för någon form av misshandel. Detsamma gällde 84 procent av dem som rapporterade att föräldrarna ofta varit oeniga.²⁸ För att tillgodose barnets bästa vid konflikter om boende eller vårdnad behöver tidiga insatser för barn i riskgrupper utvecklas, utvärderas och implementeras.

Svenska rättsväsendet lägger stor vikt vid att båda föräldrar till barnet har ett gemensamt - och lika stort - ansvar för barnets hälsa och utveckling, innan såväl som efter en separation. Att föräldrarätten ofta premieras är ursprungligen och delvis fortfarande ett försök att bevara relationen mellan barnet och föräldern efter en separation. Vårdnadstvist handlar oftast inte om oenighet gällande vem som ska ha vårdnaden för barnet utan hur barnet ska bo och hur umgänge med föräldrarna ska organiseras. Ambitionen om fortsatt gemensam vårdnad har barnets bästa som sin utgångspunkt men kommer ofta att handla om en kontrovers mellan föräldrar och deras rätt till barnet snarare än barnets bästa.²⁹

²⁵ CRC/C/SWE/CO/5 punkt 17

²⁶ Rejmer, A., (2003) Vårdnadstvist. En rättssociologisk studie av tingsrätts funktion vid handläggning av vårdnadskonflikter med utgångspunkt från barnets bästa. Lund, Studies in Sociology of Law, Bergman & Rejmer 2017, Rejmer 2003, SOU 2017:6 Se barnet!

²⁷ Stiftelsen Allmänna Barnhuset. (2018) Slutrapport, samverkansteam - för stöd till barn och föräldrar i samband med separation.

²⁸ Stiftelsen Allmänna Barnhuset. (2017) Våld löser inget – sammanfattning av en nationell kartläggning om våld mot barn.

²⁹ Riksorganisationen för kvinnojourer och tjejjourer i Sverige. (2016) Våld och vårdnad – lagstiftning och praxis. Hämtad den 6 februari 2020 <https://www.roks.se/sites/default/files/2017-03/Va%CC%8Ald%20och%20va%CC%8Ardnad%20slutlig%20version.pdf>

Riksorganisationen för kvinnojourer och tjejjourer i Sverige menar att strävan efter gemensam vårdnad i en del fall riskerar att kränka principen om barnets bästa. Att dessa intressen ibland är svåra att förena syns inom vårdnadsutredningar likväl som inom andra delar av socialtjänstens uppdrag. Vårdnadskonflikter som går till domstol är i första hand en kamp om föräldrarätten mellan föräldrarna. Stiftelsen Allmänna Barnhuset anser att rättsliga tvister om barn ska undvikas så långt som möjligt då det innebär en risk att barnet tar skada. Därför behöver tidiga insatser sättas in som syftar till att motverka eventuella vårdnadstvister längre fram. Även i de fall socialtjänstens vårdnadsutredning utgått ifrån barnets bästa snarare än föräldrarätt lutar sig sällan tingsrätten på utredningens bedömning, som ska se till barnets bästa och uttala sig därefter. En stor del i att se till barnets bästa är att höra barnet självt, vilket sällan görs i vårdnadsutredningar eller i domstol.³⁰ Allt för ofta i de fall som barnet hörs inom ramen för en vårdnadsutredning så sker det inte på barnets villkor och barnets röst tenderar att försvagas innan det barnet sagt kommer till domstolens kännedom.

Samhället kompromissar alltför ofta när det kommer till att skydda barn från våldsutövare i samband med vårdnad och umgänge. I stället för att skydda barnet från våldsvärkare och i extrema fall en dömd mördare, har föräldrarnas rätt till vårdnad och umgänge med barnet vägt tyngre. Detta är enligt Stiftelsen Allmänna Barnhuset inte acceptabelt. Barn ska inte tvingas till umgänge med en förälder som utövar våld eller har mördat den andre föräldern.

Lagstiftning tar sin utgångspunkt i att barn har behov av en nära och god relation med bägge sina föräldrar och för att hjälpa föräldrar att uppnå detta fastställer socialtjänstlagen att alla kommuner ska erbjuda samarbetsamtal. Syftet med samtalen är att föräldrar ska kunna bearbeta sina konflikter och i samförstånd hitta lösningar som är förenliga med barnets bästa i frågor som rör de gemensamma barnen.³¹ I en rättsutredning som genomfördes inom ramen för Stiftelsen Allmänna Barnhusets projekt Samverkansteam problematiserades möjligheterna att i ökad grad kunna främja barnets situation inom ramen för samarbetsamtal. Samarbetsamtal är inte en åtgärd som rör vård eller behandlingsinsatser riktade till barnet, utan rör socialtjänstens övriga arbete med barn. Det medför att barnets bästa inte uttrycks som det avgörande intresset (1 kap. 2 § 2 st. SoL). Istället blir det den svagare ordalydelsen i 1 kap. 2 § 1 st. SoL som bli tillämplig, enligt vilken barnets bästa särskilt ska beaktas. Eftersom föräldrars rätt till privat- och familjeliv är ett intresse som har ett starkt skydd kan denna intresseavvägning komma att falla ut till fördel för föräldrarätten. Om syftet för samarbetsamtal förslagsvis var att nå stabilt samarbete mellan särlevande föräldrar och att barnets bästa ska vara avgörande – skulle det ge möjligheter för andra sätt att arbeta inom de lagstödda samarbetsamtalen som skulle kunna komma till större gagn för barnet.³²

I Sverige råder sedan länge en tradition av att barn i alla fall när det så är möjligt ska bo med sina biologiska föräldrar, ett resultat av den starkt befästa föräldrarätten. Detta gör att hemflytt efter familjehemsplacering är mycket vanlig. Att barn efter en hemflytt åter blir föremål för vård utanför hemmet förekommer och kan leda till upprepade flyttningar mellan hemmet och familjehem.³³ Nationell adoption är sällsynt i Sverige. Enligt Socialstyrelsen adopterades 18 barn inom Sverige år 2014³⁴ vilket kan sättas i relation till de nära 30 000 barnen som vårdades utanför hemmet samma år. Den instabilitet i barnets vardagsliv som sammanbrott kan innebära riskerar att påverka barnets skolgång, hälsa och utveckling negativt. Familjehem i Sverige saknar tillräckligt och adekvat stöd i rollen som familjehemsförälder, vilket är något som behöver ses över för att minska risken för sammanbrott. I dagsläget är samhällets stöd inte tillräckligt för att skapa den stabilitet och kontinuitet inom familjehemsvården som är önskvärd.

³⁰ Riksorganisationen för kvinnojourer och tjejjourer i Sverige. (2016) Våld och vårdnad – lagstiftning och praxis. Hämtad den 6 februari 2020 <https://www.roks.se/sites/default/files/2017-03/Va%CC%8Ald%20och%20va%CC%8Ardnad%20slutlig%20version.pdf>

³¹ SoL 3 § Kommunen ska sörja för att föräldrar kan erbjudas samtal under sakkunnig ledning i syfte att nå enighet i frågor som gäller vårdnad, boende, umgänge och frågor som gäller barnets försörjning (samarbetsamtal)

³² Stiftelsen Allmänna Barnhuset. (2018) Slutrapport, samverkansteam - för stöd till barn och föräldrar i samband med separation.

³³ Viktoria Skoog. (2013) Barn som flyttas i offentlig regi – en studie av förekomst och upplevelser av instabil samhällsvård för barn.

³⁴ <https://www.socialstyrelsen.se/globalassets/sharepoint-dokument/artikelkatalog/ovrigt/2017-8-1.pdf>

Stiftelsen Allmänna Barnhuset anser att:

Barnets situation och delaktighet behöver uppmärksammas i större omfattning och barnet bör få ökad tillgång till stöd och insatser i frågor som rör vårdnad och umgänge.

Det behöver utvecklas metoder för tidig upptäckt och att erbjuda tidiga insatser som syftar till att motverka eventuella vårdnadstvister längre fram. Sverige behöver driva på implementeringen av vuxen Doors och utveckla verktyg för tidig upptäckt i form av barn Doors.

För att barns rättigheter ska tillgodoses i umgänges- och vårdnads mål behöver barn ha rätt till eget ombud som tillvaratar barnets rättigheter under processen.

Umgängesrätten bör begränsas vid utredning av våld mot barn eller dödligt våld mot en förälder. Barn ska inte tvingas till umgänge med en förälder som utövar våld eller har mördat den andra föräldern.

Den förälder som misstänks eller dömts för mord på den andra föräldern ska alltid fråntas vårdnaden om barnet.

Syftet för samarbetsamtal ska omformuleras i socialtjänstlagen till att omfatta att barnets bästa ska vara avgörande.

Stödet till familjehem i Sverige behöver ses över för att öka barnets trygghet, säkerhet och minska risken för sammanbrott. I dagsläget är samhällets stöd inte tillräckligt för att skapa den stabilitet och kontinuitet inom familjehemsvården som önskas.

Utbildning, fritid och kulturella aktiviteter

Rätt till utbildning, inklusive yrkesutbildning och vägledning (artikel 28) samt syftet med utbildning och utbildningens kvalitet (artikel 29)

Skydd mot diskriminering (art. 2)

Barnets bästa (art. 3)

Rätten till liv och utveckling (art. 6)

Respekt för barnets åsikter (art. 12)

Barn som berövats sin familjemiljö (art. 20)

Sedan år 2000 har segregationen inom svensk skola ökat. Elevers familjebakgrund har varit en stark påverkansfaktor för elevers skolresultat, sedan 2000 ser vi att den socioekonomiska bakgrundens betydelse för elevernas resultat har ökat. Främjandet av en likvärdig skola lyfts fram i samtliga styrdokument inom skola och utbildning. För att leva upp till målen om en likvärdig skolgång behöver särskild uppmärksamhet ges de barn som vi vet har sämre förutsättningar än andra barn att klara sin skola.³⁵

Barn i samhällsvård är en särskilt utsatt grupp vars skolresultat ligger mycket lägre än riksnittet³⁶, vilket ger dem sämre framtida förutsättningar för en god hälsa, utveckling och arbetsliv. För att säkerställa barnets rätt till en god utbildning och för att minska marginaliseringen av barn i samhällsvård, krävs att verksamma förebyggande metoder implementeras i samtliga svenska kommuner.

Samhället bär enligt barnkonventionens artikel 20 ett särskilt ansvar för barn i samhällsvård och för att skydda deras rättigheter. Barnrättskommittén uppmanar samtliga konventionsstater att vidta förebyggande åtgärder för att säkerställa positiva resultat för alla barn när det gäller lagar, policyer och program. För att uppnå faktisk jämlikhet bör konventionsstaterna dessutom identifiera vilka grupper av barn som kvalificerar sig för särskilda åtgärder, och använda offentliga budgetar för att genomföra dessa åtgärder.

Att klara av skolan är en viktig skyddsfaktor. Forskning visar att för de barn som går ut årskurs nio med behörighet att söka till gymnasiet halveras riskerna för att hamna i ett framtida utanförskap.³⁷ I det särskilda ansvar som åläggs samhället när ett barn vårdas utanför hemmet ingår det att skapa bästa möjliga förutsättningar för att barnet ska få en trygg och lyckad skolgång. Som anges i barnkonventionens artikel 29 handlar inte rätten till utbildning enbart om att klara de grundläggande kraven utan att ges förutsättningar för att uppnå sin individuella potential och utveckla sina individuella förmågor. Nuvarande lagstiftning och nationella riktlinjer som syftar till att kompensera för placerade barns förutsättningar för skola utgår ofta ifrån en målsättning om att nå skolans grundläggande krav.

Försök att kompensera för detta bör inte grunda sig på en lägstanivå som tenderar att underskatta barnens förmågor. De bör fokusera på individuell potential snarare än socioekonomisk bakgrund. Skolverket menar att en bidragande faktor till att underpresteras och misslyckas i skolan är att skolpersonal har för låga förväntningar på elevens skolkapacitet och därmed ställer för låga krav.³⁸ Det är därför avgörande att basera förväntningar och krav på barn i samhällsvård efter individuella förmågor, inte familjebakgrund.

Enligt Socialstyrelsens rapport ”Öppna Jämförelser 2015”, hade 55 % av samhällsvårdade barn behörighet till gymnasiet.³⁹ För alla barn i riket som helhet hade 84,3 % behörighet att söka till gymnasiet 2019.

³⁵ <https://www.skolverket.se/download/18.6bfaca41169863e6a65d200/1553967875648/pdf3927.pdf>

³⁶ Socialstyrelsen och Skolverket. (2013) Placerade barns skolgång och hälsa – ett gemensamt ansvar.

³⁷ Sonia Jackson and Claire Cameron (Eds), (2015) Improving Access to Further and Higher Education for Young People in Public Care: European Policy and Practice. *Psychology Learning and Teaching* 14(1):74-76

³⁸ Skolverket (2009) Vad påverkar resultaten i svensk grundskola? Kunskapsöversikt om betydelsen av olika faktorer.

³⁹ Socialstyrelsen (2015) öppna jämförelser social barn – och ungdomsvård.

Arbetsmodellen Skolfam är idag den bäst dokumenterade och beforskade svenska modellen för att främja en gynnsam skolutveckling för familjehemplacerade barn. Skolfam är en förebyggande arbetsmodell där barnets förmågor och kunskapsluckor kartläggs med hjälp av standardiserade tester och barnets utveckling följs kontinuerligt upp tillsammans med skola och familjehem. En viktig grundpelare i Skolfams arbete handlar om att utgå ifrån barnets individuella förmågor och potential. Skolfams årliga sammanställning från år 2019 visade att 79,1 % av barnen som deltagit i Skolfam uppnådde behörighet till gymnasiet, en siffra som ligger långt över Socialstyrelsens statistik över placerade barns skolresultat. Inkluderar man även de barn inom Skolfam som når gymnasiebehörighet efter ett års komplettering efter årskurs nio är andelen 83,4 %. ⁴⁰

Barnrättskommittén har riktat kritik mot Sverige för de stora kommunala skillnaderna vad gäller stöd till barn i socialt utsatta situationer. Huruvida man får tillgång till stöd av Skolfam beror på vilken kommun man bor i, vilket ger olika barn olika förutsättningar att lyckas med sin skolgång.

SAMS och Skolfam är två modeller som skiljer sig åt gällande både utformning och innehåll. SAMS är en modell framtagen av Skolverket, SPSM och Socialstyrelsen som syftar till att motverka avbruten skolgång. Det är av stort värde att placerade barn får en kontinuitet i sin skolgång men att få tillgång till skola bör ses som en självklarhet snarare än en kompensatorisk åtgärd. I modellbeskrivningen anges att modellen kan ”kompletteras med mer innehålls- eller metodinriktade modeller såsom Skolfam”, vilket sällan sker idag. ⁴¹

Stiftelsen Allmänna Barnhuset anser att:

De nationella riktlinjer som rör samhällsvårdande barns skolgång behöver utökas. Nationella riktlinjer ska gå hand i hand med gällande lagstiftning vilken fastslår barns rätt till individuellt anpassat stöd i skolan och kompensatoriskt förebyggande stöd till barn i riskgrupper. De ska även gå i linje med barns rätt att utveckla sina individuella förmågor och sin fulla potential i skolan.

Förebyggande insatser och modeller som riktar sig till alla placerade barn behöver arbetas fram. Målsättningen för insatser och stöd riktad till särskilt utsatta grupper ska inte formuleras utefter en miniminivå. Barn i riskgrupper ska kompenseras för sina ojämlika förutsättningar och deras individuella förmågor och maximala potential ska utgöra grund för det förebyggande skolstöd som de erbjuds.

⁴⁰Tengwall, E & Tordön, R, Stiftelsen Allmänna Barnhuset, Skolfam 2019 – en arbetsmodell för att stärka familjehemplacerade barns skolgång

⁴¹ Skolverket, Socialstyrelsen och Specialpedagogiska Skolmyndigheten. (2018) SAMS Samverkan socialtjänst skola – Obruten skolgång för placerade barn och unga

Stiftelsen Allmänna Barnhuset
Linnégatan 89 C
115 23 Stockholm

+46 8 679 60 78
info@allmannabarnhuset.se
www.allmannabarnhuset.se